

Mennyiségi mutatók változásai a magyar tanítási nyelvű intézmények és diákjainak számában 1990–2001 között

 SOŇA GABZDÍLOVÁ

371(437.6=945.11)“1990/2001“

QUANTITATIVE CHANGES IN THE HUNGARIAN-LANGUAGE EDUCATIONAL INSTITUTIONS AND ITS STUDENTS BETWEEN 1990–2001

 Mother-language education of the Hungarian minority in Slovakia. Kindergartens. Primary schools. High schools. Grammar schools, vocational secondary schools, trade schools. Universities, colleges. Formation of the number of schools, classes, and students.

A jelenlegi szlovákiai magyar oktatási nyelvű intézmények számának vizsgálatánál több tényező figyelembevételre szükséges, így a magyar kisebbség helyzete és politikai elitjének e kérdéskörhöz való hozzáállása. Többek között ide tartozik a magyar kisebbség száma, amely az utolsó népszámlálás alapján csökkenő tendenciát mutat, de még így is a legnagyobb számú kisebbség Szlovákiában. A magyar oktatási intézmények vizsgálatánál további kiemelt helyen szerepel a magyar nyelvű lakosság területi elhelyezkedése Dél-Szlovákiában és az anyaország közelsége.

A kisebbségek anyanyelven történő oktatását a Szlovák Köztársaság Alkotmánya biztosítja. (2. fejezet, 4. bekezdés, 34. cikkely.) A gyakorlatban ez magyar, ukrán és német nyelven valósul meg.

Napjainkban a magyar nyelvű oktatás kérdéskörének előtérbe kerülése a szlovákiai magyar politikai elitnek, a kisebbségi kulturális intézményeknek, a hazai magyar nyelvű médiának is köszönhető (pl. alternatív oktatás, kétnyelvű bizonyítványok vagy a magyar tanítási nyelvű egyetem kérdése stb.).

A magyar nemzetiségű ifjúság nevelése és oktatása jelenleg három szinten biztosított: az óvodákban, az alapiskolákban és a középiskolákban. Ismeretes, hogy ezek az oktatási intézmények vagy csak magyar tanítási nyelvű osztályokkal rendelkeznek, vagy párhuzamosan szlovák tanítási nyelvű osztályokkal együtt folyik az oktatás-nevelés. Az állam által fenntartott iskolák mellett magyar tanítási nyelvű egyházi és magániskolák is működnek.

A tanulmány az állami szférában működő oktatási intézményeket követi nyomon.

Tankötelezettség előtti nevelés – az óvodák

Az 1990/1991-es tanévben 4025 állami óvoda működött 9292 osztállyal, melyet összesen 216 336 gyermek látogatott. Ebből 345 (8,6%) volt magyar nevelési nyelvű 695 osztállyal (7,5%) és 14 970 óvodással (6,9%). Hogy hogyan alakult a magyar nevelési nyelvű óvodák száma az elmúlt 11 évben? A 2000/2001-es tanévben Szlovákiában 3217 óvoda működött 7447 osztállyal, melyeket 149 722 gyerek

látogatott. 275 (8,5%) óvodában magyar nyelvű foglalkozás folyt 548 osztályban 9265 (6,2%) gyerekekkel.

Ha figyelemmel kísérjük az óvodák számának a csökkenését 1990–2001 között, akkor megállapíthatjuk, hogy ez a negatív folyamat az óvodák oktatási nyelvétől függetlenül zajlott.

A szlovák nyelvű óvodáknál 22,7%-os csökkenés mutatható ki 11 évre visszamenően (3626-ról 2803-ra), a magyar nyelvű óvodáknál 20,3%-os (345-ről 275-re). Természetesen ezzel egy időben csökkent a gyerekek és az osztályok száma is. A szlovák nyelvű osztályoknál ez a csökkenés 19,7%-os volt (8527-ről 6852-re), a magyar nyelvű óvodák esetében pedig 21,2%-os (695-ről 548-ra). A szlovák osztályokban 30,1%-kal (199 953-ról 139 746-ra), a magyar osztályokban 38,1%-kal (14 970-ről 9265-re) csökkent az óvodások száma.

A gyerekek nemzetiségi hovatartozását vizsgálva a 2001/2002-es tanévben a következő eredményt kapjuk: a 149 722 gyerekből szlovák nemzetiségű 136 265 (91,0%), magyar 11 803 (7,9%), roma 1041 (0,7%), egyéb 401 (0,3%).

Az említett adatok egyértelműen az óvodák számának csökkenését mutatják az elmúlt 11 év folyamán, tekintet nélkül az oktatási nyelvre. A csökkenés különbsége a szlovák és a magyar óvodák között minimális. Kiemelkedőbb különbség (8%-os) mutatható ki a magyar és a szlovák nemzetiségű gyerekek számának a csökkenésében, amely a magyar nemzetiségű népesség természetes visszaesésének a következménye is. Általánosságban megállapíthatjuk, hogy 1989 után csökkent az óvodások száma. Ezt a tényt több tényező is befolyásolta (részben a populáció csökkenése, valamint a munkanélküliség növekedése, főleg a női lakosság körében).

1. táblázat. *A magyar nyelvű óvodai osztályok és a gyerekek számának alakulása az 1990-es években*

Osztályok száma				Gyerekek száma					
Év	Összesen	Magyar	%-ban	Összesen	Magyar nemzetiségű	%-ban	Magyar osztályokat látogat	%-ban	
1991	8 651	651	7,5	188 821	18 169	9,6	13 182	72,6	
1993	7 959	612	7,7	183 907	16 728	9,1	12 906	77,2	
1994	7 425	565	7,6	161 268	13 508	8,4	10 391	76,9	
1997	7 751	561	7,2	168 654	13 178	7,8	10 392	78,8	

Alapiskolák

Az 1980-as évek végén és az 1990-es évek elején a Szlovák Tudományos Akadémia Kassai Társadalomtudományi Intézete empirikus kutatásokat végzett kérdőíves módszer segítségével az etnikailag vegyes járásokban – Dunaszerdahelyi, Galántai, Nagykürtösi, Rozsnyói, Komáromi, Érsekújvári, Lévai, Losonci, Rimaszombati, Kassa környéki, Töketerbesi. A kérdőíves felmérés a magyar tanítási nyelvű iskolákra és az oktatás problémakörére összpontosított azzal a céllal, hogy felmérje, megismerje a lakosság véleményét a magyar iskolák működéséről, az oktatási folyamat színvonaláról szociális és politikai összefüggésben, különös tekintettel a nyelvi kérdésre is.

A kutatások során hasznos információkat szereztek, melyekből most csak egy kérdéskört szeretnénk kiemelni, mégpedig azt, hogy elegendő-e a magyar oktatási nyelvű intézmények száma Szlovákiában?

Természetesen a megkérdezett magyar és szlovák lakosság válasza között evidens volt a különbség. A magyar tanítási nyelvű iskolák számát kevésnek vélte a megkérdezett magyar lakosság 62%-a, ill. a megkérdezett szlovákok 8,5%-a. A magyar tanítási nyelvű iskolák számát elégségesnek tartotta a magyar nemzetiségű lakosság 20,2%-a, ill. a szlovákok 44,5%-a. A magyar tanítási nyelvű iskolák számát átlagon felülnek (soknak) tekintette a megkérdezett magyar lakosság 1,2%-a, ill. a szlovák lakosság 15,6%-a. A többi megkérdezett nem foglalt állást a kérdéssel kapcsolatban.

Feltételezhetően „színesebb” és meghökkentőbb válaszokat kaptak volna, ha az ukrán és német kisebbségeket is megkérdezik, sőt ha olyan járásokban is elvégzik a felméréseket, ahol nem laknak vagy csak alacsony számban élnek magyarok. A válaszok ebben az esetben biztosan nagyobb eltéréseket eredményeztek volna.

De térjünk vissza a számsorokhoz! Az 1990/1991-es tanévben Szlovákiában 2356 alapiskola működött 28 339 osztállyal, és azokat 720 326 tanuló látogatta. Magyar nyelven oktattak 257 (10,9%) iskola 2071 (7,3%) osztályában 48 405 (6,7%) tanulót. 11 év múlva a következőképpen alakultak az adatok. Az állam 2302 általános iskolát működtetett 27 540 osztállyal és 600 885 tanulóval. Ebből 249 tisztán magyar tanítási nyelvű iskola, 1 iskola pedig szlovák–magyar tanítási nyelvű párhuzamos osztályokkal rendelkezett. A 2057 (7,5%) magyar tanítási nyelvű osztályba összesen 39 744 tanuló (6,6%) járt.

Az említett 600 885 tanulóból 543 988 (90,5%) szlovák nemzetiségű, 49 125 (8,2%) magyar nemzetiségű, 4448 (0,7%) roma, egyéb nemzetiségű 2440 (0,4%), külföldi 884.

A szlovák és magyar tanítási nyelvű alapiskolák száma a vizsgált 11 év alatt csökkent, s ezzel párhuzamosan a tanulók száma is. A magyar tanítási nyelvű osztályok száma 0,7%-kal lett kevesebb (2071-ből 2057 maradt), míg a szlovák tanítási nyelvű osztályok száma 3,6%-kal (26 179-ből 25 237 maradt). A magyar tanulók száma 17,9%-kal csökkent (48 405-ről 39 744-re). A szlovák részlegen is változás történt. Számokban kimutatva: az osztályok száma 16,4%-kal csökkent, a tanulók száma pedig 670 873-ról 560 633-ra esett vissza.

2. táblázat. Magyar tanítási nyelvű alapiskolák osztályainak és tanulóinak száma az 1990-es években

Osztályok száma				Tanulók száma			
Tanév	Összesen	Magyar tannyelvű	%-ban	Összesen	Ebből magy. nemzetiségű	Ebből magyar tannyelvű osztályba jár	%-ban
1990/1991	23 339	2 071	7,3	720 326	64 693	48 405	74,8
1993/1994	27 500	2 096	7,6	664 884	58 765	46 310	78,8
1995/1996	27 189	2 078	7,6	635 135	55 974	44 655	79,8
1997/1998	27 341	2 056	7,5	621 065	52 935	42 901	81,0

Középiskolák

Középiskolai szinten a magyar nemzetiségű diákok számára a továbbtanulás gimnáziumok, szakközépiskolák és szakmunkásképző iskolák által biztosított.

Az 1990/1991-es tanévben 2816 középiskolai osztály működött, melyből 164-ben oktattak magyar nyelven (5,8%). Középiskolai tanulmányaikat 87 039-en fejezték be, ebből magyar nyelvű végzettséget 4753 (5,5%) diák szerzett. A középiskolában tanuló magyar nemzetiségű diákok száma 7100, ebből 2347 (33,1%) szlovák tanítási nyelvű középiskolai oktatási intézményben tanult.

11 év elteltével a középiskolai osztályok száma 3322-re emelkedett, ebből 147 magyar tanítási nyelvű (az összesnek a 4,4%-a). A középiskolákat összesen 91 805 diák látogatta, ebből magyar nyelvű osztályokba 3762 diák járt (4,1%). A középiskolákban 6396 magyar nemzetiségű diák folytatta tanulmányait, ami annyit jelent, hogy 2634 (41,2%) diák szlovák tannyelvű iskolát látogatott. Magyar diákok legnagyobb számban az ipari szakközépiskolákban tanultak (51 osztályban 1293 diák), ezt követik a mezőgazdasági szakközépiskolák (37 osztállyal és 878 diákkal), majd a közgazdasági szakközépiskolák (30 osztálya 841 diákkal).

A műveltségi struktúra keretén belül a magyar nemzetiségű lakosságnál a gimnáziumi érettségivel rendelkezők vannak a legtöbben.

Az elmúlt tanévben a 8 éves gimnáziumokat is beszámítva 1028 osztályban indult el az oktatás, ebből 969-ben szlovák és 59-ben magyar nyelven. Összesen 30 939 diák tanult gimnáziumban, ebből magyarul 1574 diák (5,1%). A négyéves és az ötéves gimnáziumokban összesen 1374 osztályt indítottak – ebből 1264 szlovák, 104 magyar és 6 ukrán tanítási nyelvűt. A diákok összlétszáma 40 813 fő, ebből a magyar tannyelvű osztályt látogatók száma 2714 (6,6%).

A gimnáziumok összes típusában a magyar nyelven tanuló diákok összlétszáma 4288 fő.

A gimnáziumokban tanuló diákok nemzetiségi összetételét vizsgálva megállapíthatjuk, hogy 5300 magyar nemzetiségű diák tanul anyanyelvén, 1012 (19,1%) pedig szlovák tanítási nyelvű osztályokat látogat. 11 évvel ezelőtt – az 1990/1991-es tanévben – 4856 magyar nemzetiségű diák tanult a magyar tanítási nyelvű gimnáziumi osztályokban, 1074 (22,1%) magyar nemzetiségű diák pedig szlovák tanítási nyelvű gimnáziumi osztályt választott. A vizsgált időszakban a magyar tanítási nyelvű osztályba járó diákok száma növekedett.

Dél-Szlovákia etnikailag vegyes területein a 2001/2002-es tanévben 5 magyar tanítási nyelvű szakmunkásképző iskola működik. Ezen kívül magyar nyelvű oktatás folyik 23 szakmunkásképző iskolában párhuzamosan a szlovák tanítási nyelvű osztályokkal. Ez összesen 194 osztályt jelent 4047 diákkal. A legtöbb, 79 osztály 1696 diákkal a Nyitrai kerületben található, 57 osztály 1243 diákkal a Nagyszombati kerületben, 31 osztály 596 diákkal a Besztercebányai kerületben és 27 osztály 512 diákkal a Kassai kerületben. Magyar nyelvű végzettséget a szakmunkásképző iskolákban 8267 diák szerzett, tehát a diákok fele szlovák tanítási nyelvű osztályokba járt.

Az adatokból is kitűnik, hogy a magyar nemzetiségű diákok a középfokú oktatási intézmények közül a szakmunkásképző iskolákat részesítik előnyben. A 2001/2002-es tanévben a középiskolák minden típusában összesen 19 963 ma-

gyar nemzetiségű diák tanult, ebből 6369 (31,9%) szakközépiskolában, 5300 (26,5%) gimnáziumban, 8267 (41,4%) szakmunkásképző iskolában. Megvizsgálva viszont a magyar tannyelvű középiskolák látogatottságát megállapíthatjuk, hogy a középiskolák három típusát összesen 12 097 diák látogatja. Ebből 3762 (31,1%) diák a szakközépiskolát választotta, 4288-an (35,4%) a gimnáziumot részesítették előnyben, és legtöbben, 4047-en (33,5%) a szakmunkásképző iskolát választották.

3. táblázat. Magyar tanítási nyelvű szakközépiskolák osztályainak és diákjainak a száma

Tanév	Osztályok száma			Diákok száma			
	Összesen	Magyar	%-ban	Összesen	Magy. nemzetiségű	Ebből magyar tannyelvű osztályba jár	%-ban
1990/1991	2 816	164	5,8	87 039	7 100	4 735	66,7
1993/1994	3 549	171	4,8	109 063	7 609	4 801	63,1
1995/1996	3 716	162	4,4	114 706	7 458	4 699	63,0
1997/1998	3 633	153	4,2	110 341	7 130	4 462	62,6

4. táblázat. Magyar tanítási nyelvű gimnáziumok osztályainak és diákjainak a száma

Tanév	Osztályok száma			Diákok száma			
	Összesen	Magyar	%-ban	Összesen	Magy. nemzetiségű	Ebből magyar tannyelvű osztályba jár	%-ban
1990/1991	1 686	138	8,2	54 518	4 856	3 782	77,9
1993/1994	2 008	154	7,7	63 116	5 712	4 529	79,3
1995/1996	2 152	159	7,4	67 648	5 735	4 588	80,0
1997/1998	2 207	151	6,8	69 050	5 461	4 318	79,0

Egyetemek és főiskolák

Komoly problémát vet fel az a tény, melyet a szlovákiai magyar politikai elit is hangsúlyoztat: a magyar nemzetiségű hallgatók alacsony számban jelen az egyetemeken és főiskolákon. Ezt a folyamatot már a múlt század 50-es és 60-as éveitől nyomon követhetjük.

Felsőoktatási intézményben az 1990/1991-es tanévben összesen 52 669 hallgató folytatott tanulmányokat. Ebből 2578 (4,9%) fő volt magyar nemzetiségű hallgató, 46 627 (88,5%) szlovák, 3043 (5,7%) cseh (morva, sziléziai), 360 ukrán, 56 lengyel és 35 egyéb nemzetiségű.

A 2578 magyar nemzetiségű hallgató a következő arányban oszlott meg az egyes felsőoktatási intézmények között:

- egyetemi végzettséget szerzett 1261 fő (48,9%),
- műszaki főiskolát végzett 836 fő (32,4%),
- közgazdász diplomát kapott 192 fő (7,4%),
- agrármérnökként végzett 258 fő (10,0%),
- művészeti főiskolán 31 fő (1,2%) fejezte be tanulmányait.

A fenti adatok alapján kijelenthetjük, hogy a magyar nemzetiségű hallgatók száma nem érte el még az 5%-ot sem, pedig a magyar nemzetiség Szlovákia összlakosságának a 11%-át alkotja.

Az 1990-es népszámlálás eredményei alapján az egyetemi vagy főiskolai diplomával rendelkezők nemzetiségi megoszlása a következőképpen alakult:

- egyetemi vagy főiskolai diplomával rendelkezett a cseh nemzetiségűek 17,7%-a,
- az ukrán és ruszin nemzetiségűek 13,3%-a,
- a németek 12,1%-a,
- a szlovákok 8,2%-a,
- a magyarok 3,6%-a,
- a romák 0,1%-a.

A 2001-es népszámlálás adatai a végzettségi struktúrára vonatkozóan még nincsenek ismertetve. Hogy e tekintetben milyen változások történtek 1990-től, részben a hallgatók számának a növekedéséből vagy csökkenéséből alkothatunk képet.

Az elmúlt 11 év alatt az egyetemi és főiskolai hallgatók száma 92 140 főre emelkedett, mely 74,9%-os növekedés. Az összlétszámból szlovák nemzetiségű 87 312 (94,8%) hallgató, cseh (morva, sziléziai) 230 (0,2%), ruszin és ukrán 292 (0,3%), magyar 4199 (4,6%), egyéb nemzetiségű 107 hallgató.

Annak ellenére, hogy a magyar nemzetiségű hallgatók száma 1990–2001 között 2578-ról 4199 főre emelkedett, ami 62,9%-os növekedés, arányszámuk az összlétszámhoz viszonyítva a 2001/2002-es tanévben semmit sem változott.

1990-ben a magyar nemzetiségű hallgatók az összlétszám 4,9%-át alkották, 2001/2002-re ez a szám nem növekedett, hanem 4,6%-ra csökkent.

Feltételezhetjük tehát, hogy a magyar kisebbség műveltségi struktúrája kiemelkedő átalakuláson az elmúlt 11 évben nem ment keresztül.

Végezetül az immáron említett szociológia felmérésből közlünk eredményeket. Míg a magyar nyelvű középiskolai oktatást szükségesnek vélte a megkérdezett szlovákság 15,2%-a, addig a magyar nyelvű egyetemi oktatás szükségességét csak 4,6%-a ismerte el. (A megkérdezett magyar anyanyelvű lakosoknak is csak a 30,4%-a tartaná fontosnak a magyar nyelvű egyetemi oktatást.)

5. táblázat. Magyar és szlovák nemzetiségű egyetemisták és főiskolások száma Szlovákiában

Tanév	A hallgatók összlétszáma	Ebből			
		szlovák nemze- tiségű	%-ban	Magyar nemze- tiségű	%-ban
1970/1971	39 755	34 869	87,7	1 506	3,8
1975/1976	47 511	42 190	88,8	2 017	4,2
1980/1981	56 166	50 166	89,3	2 619	4,7
1985/1986	49 196	43 228	87,9	2 293	4,7
1990/1991	52 669	46 627	88,5	2 578	4,9
1993/1994	58 843	55 475	94,3	2 741	4,7
1995/1996	72 525	68 375	94,2	3 445	4,8
1997/1998	82 432	78 085	94,7	3 653	4,4

Összegzés

A demokrácia és tolerancia fokát jelzi az állam viszonyulása a területén élő kisebbségekhez. Másrészt a kisebbségek lojális együttműködésükkel fejezik ki pozitív hozzáállásukat a többségi nemzethez. A többség elnyomó magatartása automatikusan a kisebbségek elszigetelődéséhez vezet. Az etnikumok közötti bizalom megteremtése csak egymás kölcsönös megismerése alapján valósulhat meg. Az etnikai és kulturális sokszínűség a társadalmat gazdagítja, és katalizátora lehet a fejlődésnek. A szlovákiai magyar tanítási nyelvű iskolák aktuális kérdéseinek a megoldásánál első sorban kölcsönös hajlandóságra van szükség.

Irodalom

Gabzdílová Soňa: *Maďarské školstvo na Slovensku v druhej polovici 20. storočia*. Dunajská Streda, 1999.

Obce Košického kraja II. časť. Krajská správa štatistického úradu SK v Košiciach. Košice, 2000.

Štatistické ročenky školstva SSR 1970–1989. Bratislava, Ústav informácií a prognóz školstva mládeže a telovýchovy, 1970–1989.

Štatistické ročenky školstva SR 1990–2001. Bratislava, Ústav informácií a prognóz školstva mládeže a telovýchovy, 1990–2001.

SOŇA GABZDÍLOVÁ

QUANTITATIVE CHANGES IN THE HUNGARIAN-LANGUAGE EDUCATIONAL INSTITUTIONS AND ITS STUDENTS BETWEEN 1990–2001

Hungarian-language teaching is ensured on the following three levels in Slovakia: kindergartens, primary schools, and high schools. The difference between the decreasing number of kindergartens in Slovak and Hungarian kindergartens during the examined period is minimal. A more significant difference (8%) can be shown in the decreasing number of Hungarian and Slovak nationality children, that is also the result of natural decreasing number of Hungarian nationality population.

The number of Hungarian- and Slovak-language primary schools, and parallelly the number of students, did not decrease during the examined period. The number of Hungarian-language classes decreased by 0,7%, while the Slovak-language classes decreased by 3,6%. The number of Hungarian students dropped by 17,9%. The number of Slovak classes decreased by 16,4%, the number of students decreased by 16,44%.

To the end of the examined period the number of high schools raised to 3322, from which in 147 the teaching language is Hungarian (4,4% of the total). The high schools were attended by 91 805 students, from which 3762 students attend Hungarian-language classes (4,1%). At high schools 6396 Hungarian nationality students pursue their studies, that means that 2634 (41,2%) students attend Slovak-language schools. The largest number of students is present at vocational secondary schools (1293 students), then at

agricultural high schools (878 students), and at economic vocational secondary schools (841 students). The Hungarian nationality students from the secondary-education institutions prefer trade schools. In the 2001/2002 school year in all the types of secondary schools 19 963 Hungarian nationality students studied in total, from which 6 369 (31,9) at secondary vocational schools, 5 300 (26,5%) at grammar schools, 8 267 (41,4%) at trade schools. The three types of Hungarian-language secondary schools were attended by 12 097 students in total, from which 3 762 (31,1%) students chose vocational secondary schools, 4 288 (35,4%) students preferred grammar schools, and most of them, 4 047 (33,5%) students chose trade schools.

The number of Hungarian nationality university and college students does not reach 5%, although the Hungarian nationality people represent 11% of the total population of Slovakia.